

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>SZERKESZTŐSÉG, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1079.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven. Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>KIADÓ HIVATAL, hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden küldemény intézendő: Főiskola, háznagy hivatal.</p>
--	--	--

Tartalom. ^{209/1888}. X. Y. — Tárca. A vallásbölcsezet főbb problémái és a biblia. Erdős József. — Iskolaügy. A debreczeni ev. ref. főiskola tápintézete. Elek Lajos. — Közügyeink. A Protestáns Irodalmi Társaság megalakulása történetéhez. V. Dr. Heiszler József. — Quaerens kérdése ügyében. Nagy Lajos. — Nekrológ. Ecsedy János 1808—1889. R. — Irodalom. — Különfélék. — Szerkesztői posta. — Hirdetés.

209.

1888.

II.

Távol legyen tőlem, mintha azt akarnám sürgetni, hogy a keresztelestért fizetessék a stóla, nem pedig a beírásért; ellenkezőleg azt óhajtom, hogy a beírásért fizessenek az illetők, csak hogy vigyük keresztül az elvet következetesen az esketési és halotti anyakönyvezésnél is, mint a hogy maga a javaslat, a családi értesítők kiállításánál megköveteli az 50 krt minden anyakönyvi bejegyzésért, nemcsak a születésiekért. Hiszen ép oly fontos a házasságra lépés és halálozás bizonyítása, mint a keresztelest, illetve születésé, ép annyi felelősség nehezedik reánk az esketési és halotti anyakönyvek feletti örököséből, mint a mennyit megkíván a keresztelest; a hatóságok részére ép úgy kell ingyenes kiadványokat készítenünk a halálesetekről, mint a születésekről. Én méltányosnak tartom és jogosnak, hogy minden anyakönyvi bejegyzésért díjat szedjünk. Mindenki tudja: nem azért a pár sor írásért kapjuk a fizetést, hanem első sorban a felelősségért, másodsorban az időért, melyet pályavégzésünk és káplánkodásunk alatt — ki felhasználta, ki elfecsérelt, de — mindenünk eltöltött, s azon időért, mely irodához köti a lelkészt épen a miatt, mert a halott-bejelentések hivatalos órához kötve nincsenek. Fizetessék hát minden anyakönyvi beírásért 50 krnyi díj, azontúl pedig, minthogy a javaslat

is — bár hallgatólagosan jogot ad a külön lelkészi teendők külön díjazásához: díjaztassanak azok külön, p. o. úgy, mint alább bátor leszek összeállítani.

Szabad legyen még e javaslatához más oldalról is hozzá szólanom. Az idézett javaslat indoklás, ismertetés nélkül közöltetett a jegyzőkönyvben és így nem tudhatjuk: vajjon szándékosan hagyatott-e ki belőle egy és más — függő kérdéseknek tartatván fenn — vagy pedig elkerülte a figyelmet? Nem találunk ugyanis intézkedést a javaslatban olyan esetekre, midőn a völegény, idegenből jő házassodni, vagy más felekezethez tartozik; pedig ez esetekben a szokás külön díjazást állapított meg és tart fenn, mint szintén azokra nézve is, kik mint gyakran változó cselédek, vagy szórványokon lakók — bár a zsinati törvények ellenére — egyházi adót sehol nem fizetnek. Szükséges volna e tekintetben intézkedni már csak azért is, mert ez által megakadályoztatnék azon — sok esetben botrányos zsarolás, mely p. o. így számít: rendes esketés 2 frt, mint-hogy a völegény idegen: kétszer annyi — azaz 4 frt, mint-hogy nem canonicus órában esküszik — ezért ismét dupla = 8 frt, minthogy háznál esküszik $2 \times 8 = 16$ frt, mint-hogy a völegény r. kath. vallású: fizet 32 frtot stb.

Én részemről következőleg állapítanám meg a lelkészi díjazást:

1. Keresztelest beírásért fizetendő 50 kr. Ha a keresztelest nem templomozáskor történik, hanem a lelkész szolgálata rendkívüli időben vétetik igénybe — saját házában még 50 kr fizetendő. Magánháznál történendő keresztelestől a külön lelkészi szolgálat 3 frtban állapítatik meg, beleértetvén a beírásdíj is.

2. Házassulók hirdetése — rendes időben való esketése — és anyakönyvezéséért 3 frt, rendes időn kívül a templomban 5, háznál 6 frt fizetendő, még pedig 1 frt előre. Más vallásfelekezethez tartozó, vagy idegenből jött ev. ref. vallású völegény 2 frttal többet fizet.

3. Halálesetek anyakönyvezéséért 50 kr fizetendő énekszós halottól. Imás temetésért a templomban 2, a háznál 3 frt. Gyászbeszédért fizetendő a templomban és sírnál 5, a háznál 6 frt, az utóbbi összegekben befoglaltatván a beírásdíj is.

4. Mint a javaslat.

5. Mint a javaslat.

6. Kik nem tudják igazolni, hogy valamely egyház kötelékébe tartoznak, azok kétszeres díjat fizetnek.

Ezekután azt jegyzem még meg, hogy én a temetési díjakat magasaknak tartom; de akár maradnak így meg, akár nem: azt bátorkodom indítványozni, hogy újabban méltóztassanak oda hatni, hogy a búcsúztatók véglegesen szüntettessenek be; mert olyan helyeken, hol ez — bár egyházkerületi végzés által tiltva, de mégis szokásban van: nagyon meg fogja esökkenteni a lelkészek stólajövedelmét, kivált ha a magasabb díjszabás elfogadtatik. Ismerek helyeket, hol ez a rigmusos temetési mód szokásban van, és szokásban van azért, mert a pap nem akarja hivatalársától a kenyérrigység vádját magára venni és ha a jövőben is csak annyi lesz e szokás megszüntetésére az intézkedés, hogy az egyházkerület rendeletileg eltiltja a búcsúztatóval temetést, az eredmény csak az lesz, a mi volt: a jó békeségért a pap megrövidített jövedelmét — a rektor rovására. Kívánja meg a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, hogy a canonica visitatio minden évben és mindenütt nézzen utána a rendelet végrehajtásának; csakis így lesz elérhető a búcsúztatók kiküszöbölése. Jam sat!

X. Y.

Tárcza.

A vallásbölcsezet főbb problémái és a biblia.

(Folytatás.)

Ezen most érintett nézetek egyikének vagy másikának, de leginkább a Schleiermacher vallásbölcsezeti álláspontjának nagymérvű hatása és befolyása tapasztalható a vallás fogalmának és lényegének újabb meghatározásaiban, úgy a philosophia, mint a dogmatika terén. A kath. tudósok közül különösen Drey csatlakozott a schleiermacheri felfogáshoz (Apologetik I. 1838.), a ki a lélek bensejének — hol minden szellemi s lelki fogantatik — a kedélyt tartja. A vallás székhelye az érzelem, melyből az a gondolat körébe lép át. Eredete pedig a vallásnak az Isten és ember őseredeti érintkezésében keresendő, mely érintkezést Drey a teremtésre visz vissza, a helyett, hogy azt, mint állandó vagy legalább meg-megújuló mozzanatot fogadná el. Ezenkívül még találkozunk számos eltérő kísérlettel, főleg a dogmatikában, a mit — bár feladatunk körébe egyenesen nem tartozik — egyszerűen ignorálnunk nem lehet. Schenk el szerint p. o. a vallás sem nem az érzelem, sem nem az értelem, sem nem az akarás dolga, hanem az az emberi lélek egyik külön tehetségéből származik, melynek organuma a lelkiismeret. (Christl. Dogm. 1858.). Mások a

„religio est modus deum cognoscendi et colendi“ tételhez ragaszkodnak, így akarván a keresztyén felfogáshoz lehetőleg közel álló definitiót adni a religióról. (Steudel, Glaubenslehre 1834.). Kétségkívül egyoldalú felfogás azonban, a lelki élet központja gyanánt akár egyik, akár másik lelki tehetséget jelölni ki, legyen az p. o. az értelem, vagy a kedély, illetőleg az érzelem, melynek fogalmi meghatározásához szintén sok szó fér. Általábanvéve az újkori philosophia befolyása alatt álló dogmatika, a valódi vallási élet elemeinek egységesítését és fogalmi megállapítását illetőleg semmivel sem ment többre, mint a mennyire a régibb protestáns dogmatikusok eljutni képesek voltak. Ez utóbbiak ugyanis, ép úgy mint utódaik, majdnem kivétel nélkül, inkább a gyakorlati szükségére fektetvén a fősúlyt, mellőzték az értelem jogosultságát a vallásban. Calov szerint p. o. vox religionis omnia illa complectitur, quae vel ad pietatem erga Deum, vel charitatem erga proximum faciunt. Azonban e fogalmi meghatározás hiányait belátva, igyekszik annak keretébe bevonni a vallás kijelentésbeli tartalmának hívó megismerését is, azért mondja tovább: imo comprehendit omnia, quae in theologia comprehenduntur, sive agenda sint, sive credenda. Ily értelemben és irányban állította Buddeus is (Instit.) mint duas religionis partes egymás mellé veram Dei agnitionem (tehát nem pusztán cognitionem) et cultum ei debitum. E meghatározás azonban arra enged következtetni, mintha a kijelentett vallási igazságnak megismerésen alapuló elfogadása, magában véve már megelőzhetné az erkölcsi tényt és így a vallás lényegileg pusztán az intellectus körébe esnék, a mi szintén egyoldalú felfogás.

Jellemző a vallás és kijelentés lényegének meghatározását illetőleg a rationalistikus és supranaturalistikus felfogás. Nevezetesen mindkét irányzat kereken tagadja, és, mint mystikus dolgot, elveti azt a nézetet s annak indokolhatóságát, hogy az ember Istenhez vonzódik, hogy „ő benne élünk, vagyunk és mozgunk“. (Act. 17.). Ez kétségkívül jellemző; mert még a polytheistikus vallásokban is az ember és az istenség egymással valódi viszonyban állóknak képzeltek. E rendszerekben ugyanis nem a tulajdonképeni értelemben vett természeti tárgyakra vagy tüneményekre, mint olyanokra, vonatkozik az istenimádás ténye, hanem — miután e látható dolgokban és jelenségekben, a természeti elfogódás miatt, csakis sokszorosan megtört sugarakban vétetik észre a természetfölötti örök világosság, ennél fogva — az istenség és a természet egymással felcseréltetvén, az amant megillető tisztelet emennek különböző jelenségeire ruháztatik át. A pantheismus meg a természetet és istenséget a maga egységében fogja fel, amaz ismeretes definitió szerint: „pantheistarum natura et numen unum idemque sunt“.

Hogy tehát a vallás és vallásosság mibenlétét kellőleg megismerhessük, az Istennek és embernek egymáshoz való kölcsönös viszonyára, másfelől a hitbeli és erkölcsi életnyilatkozat alapjára, nemkülönben az értelmet érintő képzetek és eszmék keletkezésére s mindezek után a magasabb szellemi egység és összhang feltüntetésére kiváló figyelemmel kell lennünk. Mert nem vitatható el az a történelmi s tapasztalati tény, hogy a vallásban bizonyos realitással van dolgunk, nevezetesen az ember és az istenség kölcsönös és állandó viszonyban van egymással, a mint az írás tanítja: τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται. (Kol. 1. Ján. 1, 3.). Más kifejezéssel élve, minden ember természeténél fogva vallásosságra van hivatva s az istentudat minden népnél és fajnál, még a legvadabb hordáknál is

észlelhető, úgy hogy minden ember általábanvéve, többé-kevésbé vallásos is. Csakhogy az a kérdés, mimódon jő létre s hogyan fejlődik a vallási tudat? Miként ismerhető meg s fogható fel az, a mi isteni? Hogyan lesz az az egész ember sajátja, mely mint ilyen, az egész én-t érdekeli s mintegy megragadva tartja? Talán a Hegel elmélete szerint? Ám a tiszta gondolkodás útján megállapíthatod az Istenről való képzeteket, fogalmakat s fejlesztheted azokat, mialatt bensőd üres, sivár marad s elfordul a vallástól! Vagy pusztán egy felsőbb hatalomtól való függési érzet, vagy félelem tartja fogva lelkedet, kedélyvilágodat, egész énedet, mely magát ily módon korlátoztatva s lekötve érzvén, engedelmeskedik, de nem önkényt, nem odaadásból, hanem merő kényszerűségtől? Ez bizonyára nagyon negatív vallásosság! — Vagy engedjük meg, hogy az ember, mint erkölcsi lény, szabad önelhatározással bírván, Istennek, mint abszolút fővalóságnak vele szemben támasztott követeléseit teljesítheti is, nem is. Vajjon az erkölcsi önelhatározásból eredő, még oly nemes cselekedet is felér-e azzal, a mi a vallás tartalmát, magvát, lényegét alkotja? — Az önelhatározás és elszánás központja gyanánt a bensőt, a szívet szokták tartani, vagy mondjuk, a lelkiismeretet. Ugyde a lelkiismeret is csak eszköz, melynek segítségével például észlelhetjük a törvény és kegyelem nyilvánulásait, észrevehetjük a vallási és erkölcsi behatásokat, ámde az igazi keresztyéni életben mind inkább inkább kifejezésre törekvő érzelem, mely Schleiermacher szerint mintegy összeköti a vallásos én-t az Istennel — ez csak nem tulajdonítható egyenesen a lelkiismeretnek? Így hát kizárólagos vallási organumnak ezt sem fogadhatjuk el. Másfelől meg, a mi az isteni és vallási igazság megismerését illeti, ez szintén okvetetlenül szükséges, hogy az ember, mint erkölcsi alany, tudhassa meghatározni a maga álláspontját a vallás tárgyával szemben, vagyis tudnia kell, hogy mit és miért hisz? Ez vezet bennünket az intellectusra, melynek működése kétségkívül nagy befolyást gyakorol arra nézve, hogy a közvetlenül tapasztalt és érzett vallási behatásokat elfogadjuk-e avagy nem?; a mennyiben ugyanis azoknak a benyomásoknak és tapasztalatoknak értelmi megfontolása vagy erősíti és készíti bensőnk az elfogadásra, vagy éppen ellenkezőleg már előre is ellenállásra ösztönzi az akaratot. Az értelemnek e részben észlelhető működésével kapcsolatban figyelembe vevendő még az a h a j l a m is, mely megismerésre törekvő szellemünk lényegéhez tartozik, hogy t. i. a létezőnek sokaságában igyekeznünk megtalálni a magasabb egységet, az összhangot, valamint az okoknak és okozatoknak láncolatán át a legvégső és legfőbb okot. E sokoldalú intellectualis tevékenység közben, már nemcsak képzetek és elvont fogalmak, hanem tartalomdús eszmék is tárulnak fel előttünk s ha követjük az értelmet, mind közelebb vezéreltetünk az isteninek s az universon felett gondolt fővalónak megismeréséhez, noha ez, a véges elmére nézve pusztán törekvés és vágyódás tárgya marad. Így hát az intellectus működése nem hat még odáig sem, mint a lelkiismereté. Míg ugyanis az intellectus, a magasabb erkölcsi és vallási igazság megismerésével már eléri törekvése célját: addig a lelkiismeret ennek a megismerésnek tényleges eredményére is kiterjed, úgy lépven fel, mint követelő akarat, mint oly hatalom, mely cselekedetet, bizonyítékot kíván. De megengedve bár, hogy az isteni akarat külsőlegesen betöltése és így a vallás erkölcsi követelményeknek kielégítése leginkább nyilvánvalóvá lehet az erkölcsi magaviselet útján: még mindig kérdés, ha vajjon pusztán erkölcsi tények tehetnek-e valakit

valóban vallásossá? vagyis az erkölcsiség azonosítható-e a vallással, a pusztán morál a religióval? Mert, a lelkiismeret parancsszavát vagy vetőjét, az erkölcsi életfolytatásra vonatkozólag olyanok is teljesíthetik (a mennyiben t. i. a velünk született önzés és önakarát teljes megsemmisítése még nem forog szóban), a kikben az Isten iránti benső odaadás és tudatos vonzalom épenséggel nincs meg. Nem mindenben indokolt tehát a köznépek a vallásos emberről való fogalma, mely szerint a vallásosság az erkölcsi tények külsőlegesen mérve szerint bíraltatván el, vallásos ember az, a ki tapasztalat szerint tisztességes erkölcsi életet folytat.

Erdős József.

(Folyt. köv.)

Iskolaügy.

A debreczeni ev. ref. főiskola tápintézete.

Általános érdeklődés közlön nyílt meg a folyó iskolai év elejével főiskolánk tápintézete, a házi kezelés alapján. A fő-tiszteletű egyházkerület nemes buzgósággal karolta föl a főiskolai tanárkar indítványát, melyegy részről a tanuló ifjúság élelmecésnek javítását, másrészt az évenként ismétlődő tápintézeti deficitek megszüntetését célozta. A főiskolai gazdasági tanács tanácskozási idejének javarészt áldozta az új intézmény alapítására és kormányzására, míg a nagy közönség közelben és távolban az eddiginél tetemesebb adományával adott kifejezést az új intézmény iránti érdeklődésnek. Főtiszteletű püspök úr hathatós felhívására eddigelé a vidékről 1278 frtnyi adomány gyűlt, a szokásos helybeli segélykérés eredménye pedig pénzben és terményben 1030 frt volt. Itt említendő, hogy Debreczen szabad királyi város, főiskolánknak mindenkorai áldozatkész patronusa, szintén meghozta a maga szép áldozatát a tápintézet érdekében, évi 15 méter öl tűzifát szavazván meg részre segélyül. — Minthogy már a folyó tápintézeti év első fele január végével bezárult, czél szerűnek látszott közre-locsátani a tápintézetre vonatkozó közérdekű adatokat, melyekből az érdeklődők tájékozást meríthetnek az új intézmény fejlődési irányáról, valamint arról is, hogy az elbetűzött célok megvalósítása az életbeléptetett házi kezelés mellett remélhető-e.

I.

A folyó 188⁵/₆-iki iskolai év első felében a tápintézeti tagok összes létszáma 290 volt és így a főiskola összes tanszakaiira beírott 926 rendes tanuló közül 31³/₁₀ százalék vette igénybe a tápintézeti élelmecést. És pedig:

a) vallás szerint: 286 ev. ref. vallású, 1 ég. hitvallású, 3 róm. kath. vallású;

b) tanszakonként: 608 rendes gymnasiumi tanuló közül 160, vagyis 26³/₁₀ százalék; 105 rendes tanítóképzési tanuló közül 62, vagyis 59 százalék; 213 rendes akadémiai tanuló közül 68, vagyis 31⁹/₁₀ százalék;

c) szülők polgári állása szerint: 40 ev. ref. lelkész fia, 37 tanítóé, 29 hivatalnoké, 52 földművesé, 48 iparosé, 9 szolgáé, 7 földbirtokosé, 4 kereskedőé, 1 ügyvédé, 1 doktoré, 62 pedig apátlan árva.

d) szülők lakhelye szerint: tiszántúli ev. ref. egyházkerületből való 264, és pedig a debreczeni egyházmegyéből 47, h.-n.-kunságiból 42, békéshátságiból 36, alsó-

szabolcs-hajdúvidékiéből 34, szatmáriból 26, érmellékiéből 16, bihariból 14, nagykárolyiból 13, nagyszalontaiból 12, nagybányaiból 11, felsőszabolcsiból 7, máramarosugocsaiból 5, beregiéből 1. A testvéregyházkerületekből 26, és pedig az erdélyiből 10, tiszáninneniből 8, dunamellékiéből 6, dunántúliból 2.

e) A befizetett díjak szerint:

csoporthoz	akadémia	tan. képezde	gymn.	összesen
1. Ingyenes	13	13	8	34
2. 20 frtot fizető	8	12	13	33
3. 40 " "	20	31	31	82
4. 70 " "	27	6	108	141
összesen:	68	62	160	290

Jegyzet: A tápintézeti tagok által az 188⁹/₉-iki iskolai év első felére befizetett díjak összege a következő:

68 akadémiai tanuló fizetett	1440.84 frtot
62 tanítóképezdei tanuló fizetett	1030.60 "
160 gymnasiumi " "	4739.08 "
Karácsoni szünidőre befizetés	17.64 "
összesen:	7228.16 frt.

II.

A tápintézetben az 188⁹/₉-ik iskolai év első felében azon napok száma, melyeken az élelmezés folyt, összesen 153 volt. Ebből 21 napon az u. n. remanensek élelmezése, 132-ön pedig a rendes tápintézeti élelmezés volt folyamatban. — Ezen idő alatt az élelmezettek összes forgalma 35,825 volt, az elfogyasztott fogyasztási cikkek értéke pedig 6776 frt 77 kr és így egy növendéknek egy napi élelmezésére szükséges anyag beszerzési ára 18.⁹² kr volt.

Az élelmezés következő: minden növendék részére naponként fél kilogramm félféher kenyér. — E béd: leves, hús, mártással, főzelék hetenként 3-szor hússal, kétszer hús nélkül, kétszer tészta-féle. Va esora: hetenként egyszer leves és tészta, kétszer főzelék hússal, négyszer húsféle éték krumplival, rizsszel, vagy tarhonyával.

A főbb fogyasztási cikkek közül az első fél év alatt elfogyott mennyiség: 19,005 kgr. kenyér, 8763 kgr. marhahús, 748 kgr. borjúhús, 288 kgr. juhús, 1234¹/₂ kgr. sertéshús, 460 kgr. zsír, 1671 kgr. liszt, 368 kgr. borsó, 630 kgr. paszuly, 254 kgr. lenese, 377 kgr. rizs, 422 kgr. tarhonya, 131 kgr. árpakása, 105 kgr. cukor, 574 kgr. só, 365¹/₂ liter tej, 237⁶/₁₀ liter tejföl, 397³/₄ kgr. túró, 3644 drb tojás, 999⁷/₁₀ kgr. perez, 4102 kgr. krumpli. stb.

III.

Az 188⁹/₉-iki év első felének folyama alatt a következő kiadások merültek föl a tápintézetnél:

a) 13,000 frt beruházási kölcsöntőke törlesztésének fél évre eső része	—	—	—	—	—	650 frt — kr
b) ugyanannak félevesi kamata	—	—	—	—	—	390 " — "
c) folyó kiadások	—	—	—	—	—	7523 " 71 "
összes kiadás:	8563 frt 71 kr.					

Ezen összeget az étkezők összes forgalmával elosztva, úgy találjuk, hogy egy növendéknek egy napi élelmezése összesen került: 23.⁹⁰⁴³ krba, vagyis nem egészen 24 krba.

Az egyházkerületi költségelőirányzás szerint egy növendéknek egy napi élelmezése kerülhetne 29.⁷⁹ krba.

Az egyházkerület által a beruházások címén megrendelt kölcsönből még rendelkezés alatt van mintegy 1400 frt.

Ha már a fölmerült kiadásokat a tápintézet bevételeivel szembeállítjuk, azt találjuk, hogy az első félevesi 8563 frt 71 krnyi kiadásból 7228 frt 16 krt a tápintézeti tagok befizetései

fedeznek és így másnemű forrásokból fedezendő összesen 1335 frt 55 kr.

Ezen összeggel szemben áll az egyházkerület által megerősített tápintézeti költségvetésben elsorolt fedezeti tételeknek az első fél évre eső részlete, mely a levonandók levonása után 3635 frt 17 kr, és így, ha a most hivatolt költségvetés tételei a számadások egybeállításával is valóknak bizonyulnak, — az első félevesi jövedelmekből tartaléktőke képzésére megmarad 2299 frt 62 kr.

Elek Lajos,
tápintézeti bizottsági elnök.

Közügyeink.

A Protestáns Irodalmi Társaság megalakulása történetéhez.

V.

A „Szabad Egyház“ hasábjairól vesszük át, a szóban forgó tárgy dogmatikai fontosságát kimutatandó, egyházunk egyik kitűnő nevű lelkészének, Dr. Heiszler Józsefnek, a nevezett lap szerkesztőjéhez intézett következő levelét:

Már három ízben részesültem azon szerencsében, hogy becses lapját, a „Szabad Egyházat“ nekem megküldötte. Ugy hiszem, hogy ez indirect felszólítás akar lenni, hogy a lapban tárgyalt függő kérdésekhez én is szólanék hozzá. Hogy én az unitárkérdésben mint vagyok meggyőződve, azt bőven elmondtam a pataki lapokban a felekezetek jelentőségéről írt értekezésben. Nincs itt helye és értelme semmi fusióknak. Éreznie kell minden irányjelző felekezetnek saját fontosságát a keresztyén világ történelmében, és nem külső associációkban keresen erőt, hanem saját iránya és feladata élettéljes felfogásában, ha a keresztyén elvet képviselni igazán akarja. Az egyház nem anorganicum aggregatum, hanem az isteni életnek, mely a Krisztusban adatott a világnak, organismusa az emberiségi élet körében, melyet az Ur maga így jellemezett: „Az én országom nem e világból való“. Tehát magát elzárja, elkülöníti az idegen elemtől, a világtól. Idegen elemeknek betolakodása az organismus körébe, mást, mint feloszlást nem idézhet elő a természetnek eddig ismert törvényei szerint. Így áll a dolog akkor is, ha az Egyház felekezeti különféleségben terjeszti elő a keresztyén elv isteni tartalmát és teljességét. Az irányjelző keresztyén felekezetek tehát absolute szükségesek; mert absolute szükséges az, hogy az emberiség előtt az isteni keresztyén elvnek ne csak egyik oldala, hanem egész gazdag tartalma feltárassék. Ezekre nézve is áll, a mi áll a mindenségre nézve, hogy „rerum concordia discors“. Együtt adják az isteni harmóniát.

Minden felekezet, mely a keresztyén elv egyik főirányát képviselni hivatva van: már magában kizárólagosság; kizárólagosság pedig azért, mert: 1-ször külön felekezet; 2-ször azért, mert az irány, melyet képvisel, kizárólagosság, vagyis: specifice őt illeti, ez az ő jellemző vonása. Van tehát külön feladata; melyről ha lemond: lenni is megszűnt, a fogalom örök Logikája szerint. Ha az Egyház az akar lenni, a mi; tudniillik: nem pusztán emberi associáció, hanem a Krisztusban adott isteni életnek organismusa az emberiségi élet körében: akkor az isteni alkotás, melylyel ember kénye-kedve szerint nem rendel-

kezhetik s magát saját beltörvényei által igazgatja . . . s felosztató idegen elemek elől elzárkózik, mert senki és semmi nem szolgálhat két elvnek. Már az igaz keresztyén Egyház Krisztusa sohasem lesz az unitárok Krisztusa . . . pedig ez a lényeges a keresztyén tanban . . . ez a sarkkő, az igaz keresztyén Egyházban örökre.

János apostol szerint a Krisztus a testté lett Ige-isten, ki által lettek mindenek . . . ama tiszta világáldozat, mely elveszi a világnak bűneit . . . Szerinte a Krisztus vére tisztít meg mindket minden bűneinkből . . . tehát a Krisztus az egyetlen lehetséges Megváltó. Közönséges ember fiában nincs és soha nem lesz büntörlő hatalom. Habár még oly fenséges erkölcsi alakká idomíttassék is!

Pál apostol szerint 2 Kor. 4, 4. A Krisztus Istennek ábrázata. A Krisztus arczán az Isten dicsősége világít. 6. v. 2 Kor. 6, 19. Isten a Krisztusban vala, ki megbékéltette magával a világot. Eféz. 1, 4. Az emberiség praedestinálva van a Krisztusra. 7. v. A válság munkáját csak ő végezheté. 22. és 23. v. A Krisztus teste és teljessége Annak (Istennek), ki mindeneiket betölt mindenkkel. Eféz. 3, 5. A Krisztus titok. 8. v. A Krisztus gazdagsága végére mehetetlen. 9. v. Isten mindeneiket teremtett a Jézus Krisztus által. 11. v. A Krisztusban Istennek örök rendelete nyilvánul. Eféz. 4, 5. A Krisztus Ur (kizáró bibliai értelemben). 15. v. A Krisztus az egyház feje. 18. v. A Krisztus által közöltetik az élet . . . 24. Ő az új ember, ki Isten szerint teremtett, kit fel kell öltözni mindenkinek, ki igazán élni akar. Szóval Pál apostol szerint a Krisztus az Atya Istennek fia . . . kiben élete teljességét (szentségét és örök szeretetét) terjeszti a világ elé, ki tehát már kezdetben vala, Istennél vala és Isten vala, ki öröktől fogva az Atyától született, mint az isteni önkijelentő élet teljessége, mint objectuma és subjectuma a kijelentésnek, mint János e tant felvilágosítja. . . . És ezen örök szeretet, mely egykor a világot alkotá, most alkotja az Uj embert, kiben a világ regeneráltatnék, azaz: Isten felé hajló életpályát kezdene meg s indulna megtisztítva oda vissza, a honnan kiindult.

E kérdéstről már határozottan nyilatkozik János apostol első levele 4-ik részében: „Szerelmeseim! ne higgyetek minden léleknek, hanem próbáljátok meg a lelkeket, ha Istentől vagyunk-e; mert sok hamis próféták jöttek e világra. 2. v. Erről ismerjétek meg az Isten lelkét. Valamely lélek vallja, hogy a Jézus Krisztus a testben eljött, Istentől vagy az“. Ezen Jézus Krisztusról pedig első levele 1, 2. verseiben ezt tanítja: „A ki vala kezdetben, kinek beszédét mi hallgattuk, kit a mi szemünkkel láttunk, kire néztünk, az életnek beszédéről. 2. v. Mert az élet megjelent és láttuk és bizonyosságot teszünk róla és hirdetjük nektek amaz örök életet, mely az Atyánál vala és megjelent nekünk“.

Már ezen Krisztus a mi Krisztusunk. Csak ily Krisztus lehet az emberiség Megváltója, az új és isteni élet igazi közlője, ki a magából adja azt, a mit ad és nem szorul arra, hogy azt kölcsönözze mástól; a ki teljes joggal hirdetheti egységét az Atyával. Ez lehet egyedül ajtó, mely az Atyához vezethet, ki által lehet szabad bemenetelünk az Atyához. Ez a mi igazi életvezérünk, kinek hatalma akkor sem szűnik meg, ha a földi pálya számunkra bezáratik; mert övé az egész örökkévalóság, mert neki adatott egyedül minden hatalom a mennyben és a földön.

De hát ilyen Krisztus-e az Unitárok Krisztusa? Ha nem ilyen . . . akkor oly mélység áll közöttünk, melyet senki át

nem hídalhat . . . akkor az reánk nézve idegen elem, a melylyel való szövetkezés nem hogy erőt nem kölcsönöz, hanem saját felekezetünk minőségének nem méltánylását igazolja s valósi közönyre vezet.

De hát mi is az az Unitarizmus? A keresztyén lényeges tannak, a Szent Háromságnak, melyre mi egykor megkereszteltettünk, tagadása. Nem egyéb az, mint észvallás keresztyén firma alatt és színezettel. De bármi tiszteletes legyen is önmagában az ész-vallás: örökké subjectiv hatású marad s egyetemes szabályozó erővel soha nem bírand és mivel objectiv biztosítékai nincsenek, rendesen az élet válságos pillanataiban elveszti fentartó és irányozó erejét és még egy oly kiváltságos jellemre nézve is, mint Cato vala, kit Róma erényeül tekintettek, ennek is egy sötét órában nem mutathatott más ajtót a menekülésre, mint az öngyilkosságot.

Az élet keresztjeit csakis a keresztyén hős tudja elhordani, lévén reményeinek a Krisztusban objectiv horgonya!

Mióta az anyag- és más elvűség befolyáshoz jutott a lelkekre: azóta vannak napirenden az öngyilkosságok és megtérbolyodások. Ez korunk ragályos betegsége. Ennek más óvó- és gyógyszerere nincs, mint felfrissíteni a hitéletet, a hithódolatot. Az iránt, Ki vérét adá övéért, ki maga az isteni szeretet látható alakban, azon szeretet, a ki kezdetben a mindenséget teremtette s a Krisztusban újjáteremtette, közölvén vele az emberiséggeli tényleges egyesülés által a benne megjelent isten életet, ki azért osztotta meg velünk az élet nyomorait, hogy azoknak töviseit elvegye, azért osztotta meg velünk a halált, hogy annak borzalmát feltámadásának és mennybemenetelének fényes tényei által megsemmisítse.

A mi volt az Unitarizmus kezdete: olyan az most is reánk nézve. A kezdet mi volt? Lerontotta Szervétben Kálvin alkotásait Genfben s oly tanokat hozott színvonalra, melyek a Reformációt veszélyesen compromittálták. Innen jött létre a magisztrátus előtt azon vitatkozás Kálvin és Szervét között, a melyben ha a bíróság Szervétnek ad igazat: Kálvin fog mint eretnek máglyára ítéltetni s vele összedől az általa megindított reformáció. A kezdet tehát élethalál kérdés volt. Hogy és miként lehet e vetélytársak utódai között egységet vallani, vagy a velők való szövetkezésben erőt keresni? Avagy Kálvin nem fog-e erre sírjában megfordulni?

Az Unitarizmus, tekintve a mai kor hitközönyét, kétségkívül új híveit közülünk fogja toborzani, s a kik eddig elég meggondolatlanok voltak, előttök útat törni s közöttök s templomaikban helyet adni: megérhetik azt igen könnyen, hogy azokat ki fogja szorítani végre saját házaikból.

Az Unitárok semmiképp sem tartoznak hozzánk, ha talán az Evangelium czége alatt jogot formálnának az egyesülésre: akkor ugyanazon jogot formálhatják a Nazarénusok is, kik a sarkalatos hitcikkeken nem állanak oly távol tőlünk, mint az Unitárok.

De ha már az Evangelium közös alap, nem az a Helvetica Confessió, nem az a Heidelbergi Káté, a mi symbolicus könyveink. E téren már velők sohasem találkozhatunk . . . Vonuljunk tehát symbolicus könyveinknek, melyek elődeink drága vérével vannak felszentelve, örökké tiszteletes alapjára vissza. Ezek a mi egyháztársadalmi programjaink és országos igazolványaink. Allítsuk vissza a Confessiót régi helyére.

Alig kezdődött meg íme a barátkozás az Unitárokkal, már látható a válságos eredmény!

Mi ez az eredmény? Az csupán, a mi volt Kálvin genfi

egyházában . . . a meghasonlás a testvérek között! . . . És a meghasonlás kanóczát vetni a testvérek hajlékára : vajjon megegyezik-e az evangéliumi szeretettel?

Ha az Unitároknak nem mondom evangéliumi szeretet, hanem csak lovagiasság volna : avagy nem volna-e kötelességek inkább önként visszavonulni, mint megzavarni az áldásos testvéri egyetértést? De mivel ezt nem teszik : tehát maguk mondák ki önmaguk felett a halálos ítéletet, azt, hogy ők igenis örvendenek e meghasonlásnak. A zavarban sikeresebb a halászat . . . s lehetséges, hogy a rokonszenvező felek, kik eddig őket pártfogolták, esetleg tömegesen lépnek át az új táborba. A kik a Confessióval szakítottak : azok már megtették a fél lépést előre. Valóban a hivatalos egyháznagyok nem lehetnek elég óvatosak e kérdés megoldásánál, mert megeshetik, hogy oly rést engednek törtetni az egyház bátyáin, melyet, ha az áramlat megindult, többé betönni erejük nem lesz.

Én részemről fiúi pietással conserválni akarom azon egyházat, mely előttem megnyitotta karjait nagylelkűen a forradalom elsötétült napjaiban s már 1850-ben a pápai Collegium egyik hittanári székével bízott meg.

De tudom azt is, hogy egyes hang, oly alacsony helyről, a hol én állok a világon, hatásra nem számíthat ; de e hangnak el kelle hangzani, ha teljesen magánosan állanék is, még ha ügyünk elesnék is, akkor is híven fogok hozzá ragaszkodni : „Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni“. „Én soha sem fogom szégyenleni a Krisztusróli evangéliumot“.

Dr. Heiszler József,
helvét hitvallású lelkész.

Quaerens kérdése ügyében.

A Molnár J. tisztelt lelkésztársam és Hajdú Zs. barátom által Quaerensnek adott válasz, az enyémmel határozottan elmentés levén : szükségessé tesz részemről némi felvilágosítást, a kérdésnek példával való tisztázását.

N. egyházközségben — tegyük fel — egy gondnokot s 6 presbytert választanak. A választók egy ívre írják jelöltjeiket, elől a gondnokot s aztán a presbytereket. X. kap a gondnokságra az összesen bejött — p. o. — 120 szavazatból 62-öt s így többséget. Y. nyert ez állásra 58-at, míg a 62 választó Y.-t mint presbytert akarja megválasztani. A 6 presbyteri helyre rajta kívül még kap 8 egyén szavazatot, s közülök 6 egyenként többet nyer 62—62 szavazatnál. Na most Y., ki mint gondnok 58, mint presbyterjelölt 62 szavazattal tiszteltetett meg s így a 120 választó minden tagja reá szavazott : ily értelmezéssel kimaradjon az egyházi előljárók sorából, vagy pedig X. gondnokká nyilvánítása után a presbyterekre új szavazás történjék? Ez kis gyülekezetben megjárja, de igen népes egyházakban nem eléggé indokolt fárasztó munka lenne. Különben is, ha a választók következetesek maradnak : az eredmény egyre megy, Y. presbyter lesz.

Nagyon természetes, hogy ha a kérdéses ügy nem analog természetű a fentebbiekkel : úgy az én véleményem is másként alakulna, de legalább én olyannak veszem ki, s nem úgy, mint p. o. Hajdú Zs. barátom mondja : „más testületnek s legnagyobb részben más egyéneknek szavazatait“, sőt szerintem egy és ugyanazon egyéneknek s nem más testületnek, mert megjegyzem még, hogy én oly gondnokot értek, kinek választása egyh. törvényünk 20. §. b) pontja szerint ép úgy az egyházköz-

ség jogkörébe tartozik, mint a presbyterek választása. Tudjuk, hogy egyházunk egy részében nincs külön pénztárnok, hanem a gondnok kezeli a pénzt is. Máshol fő- és al-gondnok, ismét magtári vagy építető gondnok, de mindenik gondnok s így választása nem a presbyterium, de az egyházközség joga. Hogy volt gondnokkal történik ez eset, az nem alterálja a dolgot, mert ha választás alá jön, nem számít semmit se, hogy ő már volt ez állásban, az új jelölttel egy kategóriába esik.

F.-Bánya, 1889. febr. 12.

Nagy Lajos.

Nekrológ.

Ecsedy János 1808—1889.

Temetést végeztünk. A békésbányai ev. ref. egyházmegye legidősebb lelképásztorát, a gyula-várii lelkészt kísértük el f. hó 8-án pénteken délután ama végső úton, rövid szenvedés után térve a sír nyugalmaára.

Született a boldogult M.-Csengerben, hol elemi iskoláit is végezte, majd lelke sugallatát megfigyelt szülei által, tanulmánya folytatása végett Debreczenbe, ez örökké áldandó alma mater kebelére sietett, hol a teljes tanulói pályát megfutván, példás kitartással és dícséretes eredménnyel, rektoriára távozott el Jász-Kisérbe, honnan lelkésztanítói állomásra Nagy-Beeskerekre távozott. E helyen csaknem 13 évet forgolódott az íge plantálása és öntözése között. Innen lépett át halálával megürült lelkészi állomásra, hol maig élt, működött ; Gyulavárin három évtizednél tovább hintegette az evangélium magvait mind alkalmas, mind alkalmatlan időben, küzdve olykor elfogultsággal, közönnyel, mely a legszentebb czélnak is élet veszi, útjában állva néhol maradhatósan még az emberi nyakasság és burkolt nemtelen önző czél. Óh de ezek hány lelkésznek szokták útját állani? De ne feledjük, hogy a harcok teszik az élet főrészt, azokban az erő, edződik a lélek fegyvere ; azok adják meg nemesebb részünknek a tüzet, fényt, melegséget s talán sírunkra az elismerés emlékoszlopát.

Most már lefordult amaz életnek rég meggyújtott fáklyája, mely eddig világított, mint arany gyertyatartóra helyezett gyertya ; sőt az utóbbi években a testi szemek is setébe borultak, melyeknek ugyan az emberi tudomány egy időre visszatérítette némileg világát, de az aggkorral járó bajok, fájdalmak, csapások újra elzárták parányi fényét is. Végre megpihent a régi pályafutó, letétetvén végső nyugalma helyére. Nem vergődik, nem küzd, nem fárad többé azokkal, a mik földiek, levetette portestének az élet viharai által megrongált sátorát.

A temetés roppant közönséget vonzott együvé, helyből, vidékről, hiszen oly sok tisztelője volt emez a r a n y k e d é l y úi tisztos öregünknek, ki felett elszállottak az évek sok tizedei, az élet megjósolt második határán is túllépett, megtört ereje és egészsége ; de a lélek oly irigylendő vidám derűjét le nem törölhették az isteni szikráról, mely lángolt, örült, egykor mint ifjú sas, fent repkedett, égett törhetlen fényvel mindeneknek.

A helybeli nagy számú, úgy uradalmi, valamint közrendű tisztelőim kívül megjelentek pályatársa és barátja, Osváth Imre, sarkadi lelkész, nyugalmazott esperes, az ő 81 esztendő, tiszteletet parancsoló alakjával, fején az igazság, tisztesség fehér koronájával, ki legjobb barátját gyászolja az elköltözöttben, ki

jelzi előtte, hogy az Ur az ő szolgálainak sem adott változhatlan erősséget, továbbá Kemény Mihály varsándi r. kath. lelkész, azután Nagy Sándor ágyai lelkész, Bagi János anti, Bán József n.-zerindi, Kutas Bálint b.-gyulai időközi lelkészek, Szabó József rektor, tanítójával Nagy-Zerindről, Horváth József rektor Antról, Nagy Lajos f.-gyarmati rektor és Rác János b.-gyulai rektor; Dr. Kovács István megyei főorvos, Homolya István tanár, Dutkay Béla ügyvéd, Hegedűs Lajos megyei levéltárnok, Dömény Lajos megyei pénztáros, Gyóji Miklós, Kincses Dániel leánytanítók, Csiszár Sámuel kántor, ki az éneklést is vezette, háznál, templomban, sírnál; Bene Ferencz tanító, Mézáros Gusztáv járásbíró, Lipóczi István törvényszéki jegyző Gyuláról és még többen.

A gyászénekek elhangzása után a koszorúkkal elborított koporsó átvitetett a templom udvarára, az ott elhelyezett állványra tétetett; míg a sűrű tömeg megkezdé a kistemplomban elhelyezkedést, de jó része kint foglalhatott csak állást. Nagytiszteletű Szabó János esperesünket másnemű teendője gátolván a megjelenésben, az általa felkért Garzó Gyula gyomai lelkész predikált a zsúfolásig megtelt szentegyházban Pál ap. 2. Tim. 4. 7—8. versek nyomán, melyet a templomon kívül állók nagy csoportja is hallgatott. Nemes egyszerűséggel, mindvégig feszült figyelemben tartá a közönséget, fejtegette I. a nemes harcot, hogy miben áll az; II. a futást, melyet végezni kell egy lelkésznek; III. mit tesz a hitet megtartani, melynek koronája a mennyei Atyától adatik a mindvégig hű pályafutónak.

Maga a szónok is megtört érzellemmel kezdé, főként imádságát, átérezve a nehéz és válságos pontot, a melyben a szónok van, egy lelkészársaság temetésén, a mikor vigasztalásért esedezik, holott maga is gyászol lelkében.

De beszéde folyamán bámulatos nyugalom és lelkierővel leküzdötte saját gyászát, hogy megadja a lesújtottaknak azt a vigasztalást, leesdekelve az Urtól, melyet e föld és az emberek soha, de soha nem adhatnak nekünk. Óh boldog Gyoma, hol ily hithű lelkész áll az egyházi élet vezéréként! Nem csodálkozunk azon, hogy annyi akadályköveket hárított el már az égiek után törő nagy czélja útjából, hogy megfékezte a közönyt, felolvasztotta az elfogultság vastag jegét, lett élet, mozgás, elevenség, világosság Gyomán az eltűnt fellegek nyomán. Egészen átmelegítette a hallgatóságot, mely csakugyan nagy tömeg értelmiséget zárt soraiba, azzal a tüzzel, mely Péter apostol ajkain egykor kigyúladva, a semmiből egy lelkesült egyházközséget teremtett, melynek tagjait egy hit, egy szeretet, egy remény fűzte össze úgyannyira, hogy mindenök köz vala.

Jó részben ösmertük az alapigék szavait, több beszédet is olvastunk róla kidolgozva, s íme ez ember mégis hozott elő újabb kincset az ő tárházából, mely bizonyára lelki kincsekben dúsgazdag kincses bánya. Megtelénk mindnyájan — vajha tartósan, — hittel és bizalommal a mennyei Atyában. Köszönet nt. esperesünknek, hogy ily méltóan kárpótolt bennünket. Az a hittűz, melyet felgyújtott e setét koporsónál a hatalmába ejtett szívek mélyén, tartósan melegíteni fog bennünket az életnek még késő éveiben is a vári páter jó emlékezete mellett. Boldog halott, kit áldunk sírban is ama lélekért, mely koporsódnál gyásztiszteletedre fellángolt előttünk. Egyik legünnepelesebb pontot képezett beszédében ama fordulat, midőn a jelenlevő agg lelkész, kartárs és barátától a boldogulttal a búcsút vétette, ki helyén felemelkedve, szemében megtört fájó

könyekkel, a jövő boldogságot mintegy már lelki szemével látva, hallgatta a végső köszönetet, mely rezgésbe hozta az ő sok próbákon átment szívének húrjait is. Óh mi az élet? egy nagy álm! És mi az álm? egy darab élet!

Nemes szónoki hévvel tartott beszéde után felolvasá a boldogultnak rövid életíratát, mely után vigasztalást kért az ég hatalmas urától, Istenétől az özvegyre, ki 46 évig volt hű pályatársa, védangyala az elköltözöttnek jóságos lelkével, azután gyermekeire, kik is: Ecsedy Hermina özvegye: Kéry Elek dobozi jegyző, 4 gyermekével; Ecsedy Karolina Szel Sándor férjével, gyermekeivel; Ecsedy Vilma Csete György gy.-vári rektor férjével és Ecsedy Jenő, kik is a legjobb atyát veszítették el, nagy keserűséggel illetetvén az Urtól.

Úgy ezektől, mint ismerőitől, nagy számú tisztelőitől, tisztársaitól, kül- s belsőjáróktól, egyházközsége tanítóitól, gyülekezetétől, kik között 37 éven át forgolódott a boldogult, megható szavakkal tolmácsolta elválását a sírba költözőnek.

Ezután megindult a gyászos menet, oly igen kedvezvén a távolról jötteknek is a kellemetes szép idő, a temető felé, hol valamint az úton is történt, gyászénekek elzengése után a boldogult segéde Boros Gábor segéd-lelkész vett búcsút a sírba térőtől, szépen kidolgozott, átértett s kellemetes hangon előadott imádsággal, midőn is átadatott a boldogult pormaradványa a sírnak.

Óh menj pihenni tisztos öreg, ki a nemes harcot immár megharcoltad, a futást elvégezted, a hitet megtartottad, végezetre — hiszszük és valljuk — el van téve számodra az igazság koronája, melyet megad neked ama napon az Ur, az igaz Biró!

Én is leborúlok a te hamvainál, ki oly sokszor láttam derűjét nemes arcodnak, borulatát lelkednek, főként az utóbbi időben, a rád nehezülő csapások alatt, midőn elbocsátád előtted szeretett unokáid és kedves, oly igen szeretett leányodat: de a mely borulatok között is lelked folyton a felé volt fordulva, ki változást nem ismer, ki téged most oda térített a csendes révparthoz, de oda térítend egykoron mindnyájunkat, hogy ott legyünk, a hol van a mi kincsünk. Búsan sóhajtom: Isten vedel! Béke és áldás emléken!

R.

Irodalom.

Hít, remény és szeretet könyve, az élet kedvező és kedvezőtlen napjaira. Imádságok és elmélkedések a magyar protestáns nép számára Csiky Lajos debreczeni erang. ref. hittanártól. Második javított és bővített kiadás. Budapest, 1889. Hornyánszky Viktor könyvnyomdája. Ára vászonkötésben 1 frt; díszkötésben 2 frt.

(Vége.)

Mint felebb már említve volt, ez új kiadásban egy egész új szakasz van felvéve ily cím alatt: *Bűnbánati heti elmélkedés és imádságok*, tehát egy elmélkedés és hat imádság. Az elmélkedés igen világos ismeretét adja az igaz és hamis bűnbánatnak. A hat imádság szépen osztályozza azokat a gondolatokat, melyek a bűnbánati imádságban uralkodók. Az elsőnek főeszméje az Isten kegyelme, könyörületessége, a 2-iké a gondolattal, a 3-iké a szív érzetével, a 4-iké a beszéddel, az 5-iké a cselekedettel vétkezés, a 6-iké az általános bűnösség összefoglalása; úgy, hogy ezen teljes közvetlenséggel írott 6 imádság összefoglalva, minden zökkenés nélkül egy kimerítő bűnbánati imádságot alkot.

Midőn ezek elmondásával, azt hiszem, kifejeztem a könyv

ily alakban történt megjelenése feletti örömet s a szerző ügybuzgalma s szakavatottsága iránti teljes elismerésem, nem hallgathatok el egynémely, bár jelentéktelen kifogást, mely műve újabb része átolvasása közben elmémben s érzékem után feltámadt.

Az úri imádságról szóló elmélkedésben, 3-ik lapon: *mind, mind az imádság tömjénillatával forgolódtak a szentség, a kegyelem oltára körül.* Személyekről levén szó, miért nem *mindnyájan?* s az imádkozás gyakorlására vonatkozó fellengős kifejezés a népek nem való. — Ugyanazon lapon az utolsó sorban: *elfeledkezem magamról.* Bizonyára nem azt fejezi ki, a mit a szerző mondani akar; mert az imádkozónak magáról megfeledkezni nem lehet, hiszen akkor imádkozása öntudat nélküli, s mint ilyen, őt nem emelheti, nem nemesítheti. A mondat további része megérteti velünk, mit akart mondani a szerző: *s Istenre függesztve folyton szeméimet, azon boldog idő elérkezéséért escedzem, a melyben az Ur akarata léssen meg stb.,* tehát nem magáról feledkezik meg, hanem az Isten akarata ellen járó világról, azon fájdalomról, melyet ez az Istent igazán szeretőknek okoz, azon lehangelő érzésről, mely ezen folytonos behatások alatt a világ megváltozhatlanságát állandónak hiszi teljes lemondással.

47-ik lap. *Újtestamentomi apostol.* A jelző szükségtelen.

Alább: *nem lehet megszabadulnom azon fájó indulattól, inkább annak fájó érzetétől.*

48-ik lap. *S ha tán az a tudat is boldogít, hogy némelyekben többet tettünk, mint a mennyit épen szoros kötelességünk volt megtenni.* Ilyen keresztyén emberre nézve nincs, mert, *ha mindazokat megcsülekedenditek is, a melyek néktek parancsoltattak, ezt mondjátok: haszontalan szolgálk vagyunk, mert a mit kellett eselekednünk, azt eselekedtük.* Luk. 17. 10.

A bűnbánati imádságokban *megismerés* helyett mindeütt *beismerés* van.

A 200-ik lapon e bekezdés: *„Tisztelem e napon amaz arimathiai József emlékéit“* stb. nem imádságba, inkább az elmélkedésbe való.

A családi életről való elmélkedésben talán bővebben kellett volna még fejtegetni a kölcsönös összetartozást s egyöntetű Istennek élést, tekintettel a manapság mindinkább lábra kapó lazaságra, mely a családi életben tapasztalható.

326-ik lapon. *A keresztyénség mindenütt és mindenben a szeretet tudományát hirdeti.* A szeretetnek nincs tudománya, mert a tudomány okoskodik, számít, a szeretet pedig nem okoskodik, nem számít, hanem tesz; a szeretet maga sem tudomány, hanem érzet.

Végül, mielőtt ismertetésemet befejezném, Láng Adolf úr ugyan ezen könyvre vonatkozólag e Lap f. évi 5-ik számában megjelent ismertetése azon részére kívánok pár észrevételt tenni, melyben e könyvből a farsangi elmélkedést és imádságokat kihagyandóknak véli e szavakkal: „mirevalók ezek az imádságok? A farsang ideje nem képezi az egyházi esztendő részét; a pogány bacchanáliákra emlékeztető ez imádságok e szerint megzavarják az egyházi év rendjét. Ezeknek egy 3-ik kiadásból okvetlen ki kell maradniok“.

Megvallom, e véleményt nem osztom. Hiszen, ha a farsang nem tartozik az egyházi évhez, nem tartozik oda a bőjt, nem tartoznak oda az életnek különböző foglalkozásai és viszonyai sem s azok között a háborús idő, béke ideje, vetés, aratás, szüret, égi háború stb., sem az ez alkalmakra írt imádságok s így azok is kihagyandók lennének, mit, azt hiszem, L.

A. úr sem akar. S a mint azok helyet foglalhatnak, sőt azoknak helyet kell foglalniok ezen az élet minden körülményei között hív barátul ajánlkozó könyvben, úgy ezeknek is helyet lehet, sőt kell ott foglalniok. — Azt mondja L. A. úr, hogy „mentségökre legfőlebb az hozható fel, hogy hatni akarnak az örömek is keresztyéni tisztaságára“. Hát nem elég fontos, nem minden körülmények közt méltánylandó törekvés ez? Hiszen ki tagadhatná, hogy az örömeknek nem keresztyén volta a legkártékonyabb a hitre és erkölcsiségre, legnagyobb akadálya a keresztyénségnek s talán ép ez az a világ, melytől az Idvezítő vallása óvakodásra int? Miért tehát azt kihagyni? A farsangot világi örömeivel, kísérteteivel eltörölni nem lehet, miért ne adnánk az örömek nemesítésére eszközt?

Végzem ismertetésemet azon szíves óhajjással, hogy e könyv, melyet népünk már megismervén, megszeretett, terjedjen minél szélesebb körben, hasson, munkáljon s gyümölcsözzék!

Dávidházy János.

Hörk József műve az ágostai hitvallású superintendensekről.

(Folytatás.)

Az egyházkerület történetében fordulót pontot, alkotó új szakot kezdett Ambrózy György superintendens (1741—1746.), a ki a wittenbergi egyetemről visszatérésében Bielában, mint prot. lelkész, elfogatott (1721.) s a krakói szentszék által halálra ítéltetett; a hazából épen az utolsó órában érkezett felvilágosító levelek folytán menekült meg a haláltól, s 16 heti fogság után érkeztetett a 27 éves ifjú hazájába. Végül csetneki lelkészsé lett. Az 1734-iki III. Károly-féle rendelet, melyben a király önhatalmúlag szabta meg a superintendenciák számát, indította meg a szervezkedési mozgalmat. Szinte bámulatos, miért nyugodtak bele a két protestánsok, a kedvezőbb időkben sem ragadván vissza autonómikus jogaikat, a kívülről jött kikerekítésekbe. A mostani felosztás az önkény kornak emlékét örökíti meg; a jog és szabadság kora a czélszerűség és önrendelkezés szempontjából oszthatná fel az egyházmegyéket zsinat által, egyenletesebb kerületekbe. De ily téren nagyon conservatív mindkét egyház, bezzeg más és vitálisabb téren nagyobb merészséget mutat. Az utolsó külön megyei superintendens Antoni meghalt 1738.; az utolsó külön városi superintendens Pfannsmidt pedig 1741-ben. A királyi rendelet teljesítése: egy superintendenciává alakulni, foganatosításra várt. Szirmai Tamás a tiszáninneri és túli kerület főfelügyelője s más előkelő nemesek, a királyi rendelet értelmében kívántak eljárni, de a szabad királyi városok akadályozták, ösibb jogaikat egészen enyészetbe menni nem akarták; kívánták ugyanis, hogy ha már el kell vesztetniök a külön superintendens választhatást, biztosíttassék békés egyességgel, hogy ezután felváltva fog, sor szerint, egyszer a városok, máskor a megyék kebeléből a superintendens választatni, német és magyar, vagy tót ajkú lelkészek közül; az Eperjesen tartott kerületi gyűlés (1741. jan. 26.) elhalasztá a választást, míg megnyugtatást kap jogai részben fentartása felől. Girálton (1741. febr. 16.) a nemesség számos tagjának jelenlétében, a megyék követelménye szerint, Szirmai megtartotta a superintendens választó gyűlést, s a 4 jelölt közül Ambrózy nyerte meg a többséget, a városiak tényleges superintendense csak a czímet tartotta meg haláláig (1741. november), mely nem sokára bekövetkezett. A vita a választás felől 1738. kezdődött.

De addig a végmegoldás nem jöhetett létre, míg csak a világi elem szorítá a kérdést, Ambrózy tűzte ki célul a városi gyülekezeteknek a kerülettel összefűzését. Nehéz küzdelmek után a városi külön kerület bekebelezetett Ambrózy és Szirmai közremunkálására a megyei egyházkerületbe az u. n. dobsinai egyezmény (coalitio) közös okmánynyal 1743. jan. 11., — megnyugtató kimondatván, hogy a városi németajkú s a kerületbeli magyar-tót ajkú lelkészek közül felváltva történjék a superintendens választás. A coalitiohoz a szépeességi 13 városi esperesség 1783. csatlakozott. Az egyezményhez fennállásáig szigorúan ragaszkodtak. Ugy látszik, a nemzetiségi elem bevegítése szerepelt itt az egyházi kérdésben. A dobsinai egyezés 1863-ig állott fenn, ettől kezdve szabad tér engedtetett a választásra az érdem és közbizalom szerint.

A szépeváraljai (1614.) zsinat 200 frt tiszteletdíjt szavazott a superintendensnek; a dobsinai zsinat (1745.) száz forintot. Végre a késmárki gyűlés 1886-ban a püspöki tiszteletdíjat egyhangúlag 1000 forintra emelte.

Fábry Gergely 14-ik superintendens 1774-ben 588 szavazattal választott, mi mutatja a részvétet a választásban és a tényezők emelkedését. Nicolay Sámuel 16-ik superintendens életében érdekes leírás adatik, miként ünnepelték meg a sárosi ág. hitvallásúak Girálton 1782. febr. 7. hálaünnepélyével II. József türelmi rendeletének kiadását. A szószék mellett II. József arcképe volt elhelyezve. Nevezetes fordulatot idézett elő a pesti országos zsinat II. Lipót alatt a cím kérdésben, már a sajó-kazai kisgyűlésen a püspök nevezet használtatik, s az 1823. és 1833-iki kormánytilalom ellenre ragaszkodnak e címhez 1849-ig. Szerző azonban töblnyire csak superintendens nevezetet használ ezután is. A jelzőcím is reverendissimus lett ezután. A zsinati mozgalom és hatás érzékeltetve nincs a műben.

A 19-ik században választott első superintendens Szontagh Sámuel (1808—1822.) kassai lelkész; e tekintélyes egyháznak 1776. négy lelkésze volt, s közakarattal határozott, hogy a „senior“-ság (elsőégi cím) a német egyház első lelkészét, a 2-ik rang a magyar, a 3-ik hely a német egyház 2-ik lelkészét, a negyedik hely a szlávajkú egyház lelkészét illesse. Szontaghnak a 3-ik rang jutott 1776-ban. Szontagh volt a pesti országos zsinaton képviselő, helyetteseként az agg superintendensnek. A göttingai egyetem 1817-ben, a reformáció 3 százados ünnepélye alkalmával az érdemes férfit hittudori címmel tisztelte meg. Összes vagyonát ő az egyház javára hagyományozta.

Dr. Jozeffy Pál, 18-ik superintendens 1823—1848. Mint tiszlezi lelkész maradandó emléket hagyott hátra, „a hallgatóságot egyaránt bámulatra és áhítatosságra ragadó, nagyszerű templom“ építtetése által, „mely az ő fellengős szelleme, művészi ízlése“ felől is fényes bizonyágot tesz. Mint valódi lelképásztor „minden hétköznap d. e. 11—12 óráig, félretévén minden más teendő, hívei látogatására szentelé idejét; mely alkalommal a betegek mellett az orvosi szerepet is ő viselte“. Ritka jelenség, a lelképásztorkodás patriarchalis alakjaként tűnik fel ő. Megmozdult a superintendensi állandó székhely terve is az ő superintendenssé felavatásakor a kerületi gyűlésen 1823., püspöki székhelyül Eperjes ajánltatván. De, úgy látszik, az eszme maig sem tört útat, a hagyomány és más körülmények nem engedik az új elvet valósulni. Vannak elvek, melyeket a gyakorlat és nem elmélet szempontjából old

meg az idő; másfelől a lényegesség és nem lényegesség az irányadó ily esetekben.

Az ágostai hitvallás 3 százados emlékfördulati ünnepélye alkalmakor a jénai egyetem hittudori címmel ruházta fel Jozeffyt 1830-ban. Ez eset is nevezetes szellemutató! Még 1830-ban nem szégyelték az egyetemek Géna, Göttinga stb. a mult nagy emlékeit megtisztelni, a közhitvallást emlegetni . . . hah! még Strauss nem zavarta meg a német elméket romboló radikálizmusával. Ma már készek, alig félszázad mulva, a hitvallást félretolni; ma már egy Masznyik is, a Luther Élete írója, a pápát és hitvallást egyenlősíti s a rég elkopott „papiros papának“ minősíti. Tempora mutantur! (Evang. Egyház és Iskola, lap. 5. szám.). Pedig a hitvallások azon határok, természeti és emberi határok, melyek egy-egy vallásos ország (egyház) területét és jellegét mutatják, jelölik, s az egyházi polgárjog gyakorlásának lehetőségét szabják meg. Még nem jöttek az országtudományokban arra a gondolatra, hogy az országok határait szétbontsák, ez a legnagyobb zűrzavart idézné elé a jogok és törvények terén is; az egyházak természetes és történelmi határainak szétválása hasonló zavaroknak nyitná meg örvényét. Már meg is van az eszmék és elvek Bábele, a Dávid Ferencz Egyletben ref. tanárok és kath. lelkész vesznek részt, olvasnak fel, rá léptek a művészi lépre, csak ott ne ragadjanak! Kell az emberi szívnek, léleknek egy-egy édes otthon, házitűz-meleg, ilyen a haza a politikai, ilyen az egyház a vallási téren. A világpolgárság megszünteti a hazafi erőnyeket és törekvéseket. A világegység, határok nélkül, csak eszmeileg állhat, történelmileg és emberileg — mi pedig emberi szívdobbanás hatása alatt állunk — a részleges egyházakban testesült meg. Az isteni fény szövétneke nem veszt erejéből, ha több gyertyatartóba helyeztetik: „lampades multae una lux!“ — Mi érezzük, hogy a hívő lélek, ha ágostai hitvallású, jobban találja lelkét üdítve, ha Pozsonyban vagy Eperjesen saját templomában imádja az Urat, mint Debreczen vagy S.-Patak ref. templomán, és megfordítva. Ha másképp volna az érzelmi világ hangolva, nem kellett volna p. o. Debreczenben az évtizedekig együtt élt ág. hitvallásúakat külön egyházzá szétválasztani s a már tényleg létező egységet elszakítani. De ha az uniótól ily mesze vagyunk, akkor ne bántsuk a hitvallási jellegget, hanem közösen méltányoljuk és tiszteljük egymás szabadságát a hit világában.

Hogy a kerületi gyűlésen Dobsinán 1830-ban Jozeffy „gyönyörű beszéd“-del emlékezett meg az ág. hitvallás 300-dos emlékünnepélyéről, ezt talán a rohamossá válni kezdő Dr. Masznyik és társai meg fogják ma róvni.

Balogh Ferencz,
hittanár.

(Folyt. köv.)

Különfélék.

Károli Gáspár emléke. Nem hangzott el visszhang nélkül lapunk 6-ik számának lelkes vezércikke. Örömmel közöljük a következő levelet: Kedves Szerkesztő, kedves Barátom! A hazai református sajtó megtette kegyeletes kötelességét, Károli Gáspár, a magyar „Venerabilis Peter“ 3 százados emlékezetére fordítván a közfigyelmet. A szép szavakat kövessék szép tettek! Álljon emlékoszlop a magyar bibliafordító sírján, de egyúttal szellemi emléket is állítsunk, a „Károli Gáspár-alap“-pal

adjunk lendületet a bibliamagyarázati irodalomnak. Egyesíten Isten ígéjének szeretete közös tevékenységre, minél többen járulnak, annál becsesebb lesz az emlék. Knox vassíremlékére csak 10 krajczáros aláírás nyitattott, hogy százezrek filléreiből emelkedjék az, ez adta meg értékét. Nem sokat, de sokan adakozunk, minden presbyterium indíthat egy ívet, elfogadván és kérvén a filléreket; mindenki, a ki olvassa a magyar bibliát, adja a maga filléréit. A magyar is tud lelkesülni a biblia iránt, ezt tettel kimutatva, szép bizonyosságot teendünk az Ur előtt és egyháza érdekében. Egy forintot ide rekeszték a Károli Gáspár sírja felé a gönczi temetőben állítandó síremlékre; másik forintot a szellemi emlék alapjához a „Károli Gáspár-alap“-hoz. Fogadják üdvözetemet a nemes, bennünket tettekre indító kezdeményezők, áldás és siker kísérje szövegeiket! Debreczenben, 1889. febr. 18. Balogh Ferencz, hittanár. Midőn a levél közlése által a 2 frtot nyugtázzuk s jelezzük, hogy jövő számmunkban több adományt is nyugtázni fogunk, mert a nemes célra gyűjtés indult meg körünkben, fölhívjuk egyszersmind t. olvasóink figyelmét e kegyeletes, egyházunkat, magunkat megtisztelő ügyre. A további, hozzánk küldendő adományokat örömmel elfogadjuk s nyugtázzván, rendeltetése helyére eljuttatjuk. E hely pedig, szerény nézetünk szerint a „Sárospataki Lapok“ szerkesztősége. Onnan indult meg a mozgalom, ott az eszme hű letéteményeseire találunk. Kérjük igen tisztelt szerkesztő-társunkat, nyilatkozzék lapjában, elfogadja-e proposícionkat s így küldhetjük-e időnként hozzá az esetleg lapunkhoz érkezendő adományokat? Csiky Lajos.

Menyhárt János-alapítvány. (Tizenegyedik kimutatás.). Ez alapítványra a debreczeni ev. reform. egyházmegyéből az esperesi hivatal útján adakoztak: Bör János f.-a.-józsi lelkész 1 frt, Nagy Lajos m.-péresi lelkész 1 frt, Dombó László sárándi lelkész 1 frt, Basa Bálint h.-bagosi r. lelkész 1 frt, Miskolezy László h.-bagosi segédlelkész 1 frt, Bíró Antal derecskei lelkész 1 frt, Szele György tépei lelkész 1 frt, Gyenge András henczidai lelkész 1 frt, Veress Bálint henczidai segédlelkész 1 frt, Varga Bálint péterszegi lelkész 1 frt, Tripsó János konyári fitanító 1 frt, Bakos József bakonszegi lelkész 1 frt, Vértessy Mór b.-tordai lelkész 1 frt, László János n.-bajomi lelkész 1 frt, Baróthy József udvari lelkész 2 frt, Fodor Sándor szerepi lelkész 1 frt, Szél György bárándi lelkész 1 frt, Szabó József bárándi segédlelkész 1 frt, Dávidházy János kabai lelkész, esperes 2 frt, Szücs László kabai segédlelkész 1 frt, összesen: 22 frt. Küldött továbbá Mózes András nyirbogáti lelkész 1 frt 50 krt. A már nyugtázott 249 frt 56 krral együtt teszen eddig az alapítvány értéke 273 frt 06 krt, melyből 269 frt 56 kr már a debreczeni nagytakarékpenztárban kamatozik. Debreczen, 1889. február 22. Csiky Lajos.

Lelkészcseréltetés. A mező-sassi ev. ref. egyházközség a nagyszalontai egyházmegyében, mult vasárnap, f. hó 17-én választott új lelkészt, Kozma Zsigmond n.-szalontai s. lelkész személyében. Mint értesülünk, a megválasztott K. Zs. 68 szótöbbséget nyert Bay József árpádi s. lelkész ellenében. Őszintén szívünkben örülünk e választásnak. Kozma Zsigmondot itt a főiskola kebelében úgy ismertük már, mint tanulmányában szorgalmas és tehetséges, minden nemes ügy és mozgalom iránt melegen érdeklő, az önképzés munkáiban fáradhatatlan ifjút, ki aztán mint s. lelk. Nagy-Szalontán, Szél Kálmán esperes úr oldalán mellett, tehát a lehető legjobb iskolában töltött el, több

mint négy esztendő. Gratulálunk a mező-sassi gyülekezetnek a jó választáshoz s az ifjú lelkész munkájára áldást kérünk a kegyelem Urától.

Értesítés. Többek kívánságának engedve, a közös prot. irodalmi ügy érdekében elhatároztam, hogy az „Ev. Ang. Egyház és Iskola“-ban folyó s nt. Balogh Ferencz debreczeni ev. ref. hittanár ellen intézett „A protestáns irodalmi társaság és Debreczen“ című polemiát a különböző keresztyén, közelebről a r. kath. és a protestáns (lutheri, kálvini evangélikus és unitárius) felekezetek hittani jellemzésével meg bővítve külön is kiadom. Az egész mű 6 nyomtatott ívre fog terjedni. Ára 60 kr. Minthogy felesleges számú példányokat nem nyomtatok, felkérem mindazokat, kik művemet bírni óhajtják, szíveskedjenek megrendelésükkel egyenesen hozzám (Pozsony, Korvin-utca 5. szám) fordulni. Pozsony, 1889. február 9. Dr. Masznyik Endre, theol. akad. tanár. — Megjegyezzük, hogy Dr. Masznyik Endre hittanár úrnak az „Ev. Egyház és Iskola“ hasábjain megjelent cikksorozatát Balogh Ferencz hittanár úr nem fogja szó nélkül hagyni s lapunk jövő heti számában megkezdí részletes válaszát.

Felszólítás. Fölkérés folytán adjuk ki a következőket. A hittanszaki segélyegylet választmányának f. hó 16-án kelt határozata folytán felszólítatnak az egyletnek azon főiskolánk kötelekéből már eltávozott adósai, kik az 188³/₄, 188⁴/₅, 188⁵/₆, és 188⁶/₇. isk. években fölvett kölcsönüket mindeddig nem fizették vissza, hogy — ha e kötelezettségüknek f. év márczius 7-ig eleget nem teendének — neveik a lapok hasábjain nyilvánosságra fognak hozatni. Debreczen, 1889. február 12. Kassa y Béla, egyleti jegyző.

Lapunk jelen számához mellékelve küldjük a magyar nyelvű Vallásos Irotok jegyzékét. Ajánljuk olvasóink szíves figyelmébe.

Szerk. posta. G. Gy., G. K., N. F., T. L., Sz. K., Sz. Gy., o. o. urak cikkeire sor kerül, de egy kis türelmet kérek. Mellékletekkel sem győzöm kiadni a felhalmozódott sok cikket s épen most kénytelen voltam egy már több számban folyt szép cikk kiadását is mellőzni.

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: **Csiky Lajos.**

HIRDETÉS.

Hirdetés.

Csiky-féle imakönyv.

Hit, Remény és Szeretet.

Második javított és bővített kiadás.

Vászonba kötve 1 frt.

Finom bőrkötésben aranyvágással és tokkal 2 frt.

Kapható

Koenig R. lelkésznél

Budapest, Váci-körút 76. szám.